

ნანა ციხისთავი
ისტორიის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი
სასწავლებელი – ნიუენის პროფესორი

რეზიუმე

ნინო დონაძის სადისერტაციო ნაშრომზე „ღირებულებების დამკვიდრება ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და სა- ქართველოში ისტორიის სწავლების გზით: შედარებითი ანალიზი“

შესავალი

ცნობილია, რომ თითოეულ საზოგადოებას გააჩნია საკუთარი ღირებულებები. მათ ჩამოყალიბებას განაპირობებს ისტორიული წარსული და კულტურული მემკვიდრეობა, ასევე, ყოველდღიური ცხოვრება და თვითონ საზოგადოების შემადგენელი ინდივიდები. ისიც ჭეშმარიტებაა, რომ სხვადასხვა საზოგადოებაში დამკვიდრებული ღირებულებები, იშვიათი გამონაკლისების გარდა, მკვეთრად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. მაგალითად, ამერიკულ საზოგადოებაში ერთ-ერთ მთავარ ღირებულებას წარმოადგენს პიროვნული წარმატება, როდესაც აფრიკის ზოგიერთ ტომებში უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება ჯგუფურ წარმატებას.

ღირებულებების მნიშვნელოვანი ნაწილი დროთა განმავლობაში (დინამიკაში) იცვლება. მაგ.: ინდუსტრიულ საზოგადოებებში გაქრობის გზას ადგას ისეთი ღირებულებები, როგორიცაა: ერთგულება, მეგობრობა, ხელგამლილობა, სიყვარული. დღეს უფრო აქტუალურია მიზანდასახულობა, შრომისმოყვარეობა, და ა.შ.

როგორია საქართველოს მდგომარეობა ამ ასპექტში? ერთი მხრივ, გვაქვს ლიბერალური ღირებულებების, კონკრეტულად პროგრესის განმსაზღვრელი, ჩვენთვის მისაღები ნაწილის დამკვიდრების აუცილებლობა, ხოლო, მეორე მხრივ, კონსერვატიული, ტრადიციული ღირებულებებია უცილობლად გასათვალისწინებელი. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა დოქტორანტ ნინო დონაძის სადისერტაციო ნაშრომი.

ნაშრომი ეხება დემოკრატიული საზოგადოებისთვის ისეთი მნიშვნელოვანი ღირებულებების კვლევას, როგორიცაა: პატრიოტიზმის, თანასწორობისა და ტოლერანტობის ფორმირება, ისტორიის სწავლების გზით. საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოსთვის, სადაც აღნიშნული თემა თითქმის შეუსწავლელია.

დისერტანტი მიზნად ისახავს ისტორიის სწავლების როლის წარმოჩენას ღირებულებების დამკვიდრებაში აშშ-სა და საქართველოში და ამერიკული გამოცდილების გაზიარების შესაძლებლობის შეფასებას. გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი და კონტენტ-ანალიზის მეთოდები. ნაშრომი ეფუძნება მრავალფეროვან წყაროებს, მათ შორის, ეროვნულ სასწავლო გეგმებს, სახელმძღვანელოებს, ინტერვიუებსა და სხვა სახის სამეცნიერო ლიტერატურას.

დოქტორანტ ნინო დონაძის სადისერტაციო ნაშრომი: _ „ღირებულებების დამკვიდრება ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და საქართველოში ისტორიის სწავლების გზით. შედარებითი ანალიზი“ შედგება შესავლის, ორი თავის, დასკვნისა და ბიბლიოგრაფიისაგან.

შესავალში დისერტანტი განხილული აქვს საკვლევი პრობლემა და მისი აქტუალობა. აქ დისერტანტი ყურადღებას ამახვილებს მის მიერ განხილული პრობლემისადმი ასეთ მიდგომაზე: „ისტორიის სწავლა ლიბერალური განათლების გულშია და დემოკრატიულ საზოგადოებაში

განათლების საფუძველს წარმოადგენს” [American Historical Association, 2016]. თანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოებაში განათლება აღარ განიხილება, როგორც მხოლოდ ცოდნის გადაცემის პროცესი, არამედ ეს არის ინსტრუმენტი, რომლის მეშვეობითაც ღირებულებები ყალიბდება. სწორედ ამ კონტექსტში ისტორიის სწავლება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, როგორც წარსულის გამოცდილების გააზრება და სამოქალაქო ღირებულებების დამკვიდრების მექანიზმი [American Historical Association, 2025].“(ნ.დ., დასახ. ნაშრომი, გვ.1).

ნაწილობრივ ვეთანხმებით ამ ფორმულირებას, მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ ერთი რამ. იდეალურია, როდესაც ადამიანებს საერთო ღირებულებები გააჩნიათ, მაგრამ ცხოვრება საწინააღმდეგოს გვიჩვენებს. საზოგადოებაში დაპირისპირებას სწორედ განსხვავებული ღირებულებები იწვევს. ამის მიზეზი ისაა, რომ ღირებულებები მეტწილად შეხედულებებს ეფუძნება. თუკი ღირებულებები შენობაა, შეხედულებები ამ შენობის ასაშენებლად გამოყენებული საშენი მასალაა. შეხედულებები ყველაზე სწრაფად ცვალებადი რამაა. შეხედულებები უპირველეს ყოვლისა მომდინარეობს წარსული გამოცდილებიდან. შეხედულებებზე გავლენას ახდენს უამრავი ფაქტორი: გარემო, რომელშიც აღვიზარდეთ, წრე, რომელშიც ვტრიალებთ, რა გვესმის, რას ვხედავთ, რას ვკითხულობთ და ა. შ.. აქედან გამომდინარე გვიყალიბდება შეხედულებები და დარწმუნებულებები ვართ, რომ ეს შეხედულებები უტყუარი ჭეშმარიტებაა. უმეტესად ვერც ვაცნობიერებთ, რომ ზოგჯერ ეს შეხედულებები მცდარია. ვიცვლით გარემოს, ვიცვლით წრეს და იცვლება ჩვენი შეხედულებებიც. თავად ვრწმუნდებით, რომ მანამდე რაც ჭეშმარიტება გვეგონა, მცდარი ყოფილა. ისეც ხდება, რომ ზოგჯერ ვერც კი ვაცნობიერებთ, ისე ვრჩებით მცდარ შეხედულებათა ტყვეობაში. განათლება უნდა დაგვხმაროს ისეთ ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბებაში, რომელიც კი არ გვაპირისპირებს, არამედ გვაერთიანებს, მაგრამ აქ თავს იჩენს ერთი საფრთხე: განათლება არ დაემსგავსოს და არ გადაიქცეს ინდოქტრინაციად.

რაც არ უნდა მართებული და დროში გამოცდილი იყოს რიგი ღირებულებები, ვერ გამოვირიცხავთ, რომ ხვალ შეხედულებების შეცვლა არ შეარყევს დღეს ჭეშმარიტებად მიღებულ ზოგიერთ ღირებულებებსაც. ამიტომაც განათლების სისტემა უნდა ცდილობდეს დანერგოს ისეთი მიდგომა, როდესაც ღირებულებებს უბრალოდ კი არ ვასწავლით, არამედ, ვცდილობთ, მოსწავლეები მსჯელობისა და არგუმენტირების საშუალებით ვაფიქროთ მათზე. მოკლედ ჩვენ ღირებულების სახით კი არ უნდა ვუნერგავდეთ მოსწავლეებს ღირებულებებს, არამედ უნდა ვცდილობდეთ, მსჯელობითა და სათანადო არგუმენტების მოშველიებით ისეთი გარემო შევქმნათ, რომელშიც ისინი თავად გააკეთებენ სათანადო დასკვნებს. ასე თანდათან ჩამოიყალიბებენ ისინი მართებულ შეხედულებებს და ამ შეხედულებებზე დაფუძნებით სიღრმისეულად ჩაწვდებიან და გაისიგრძელებენ ტრადიციულ თუ ახლად შემოსულ ღირებულებათა სისტემას. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, თანამედროვე განათლების ფილოსოფია, ცოდნის დაგროვების პარალელურად, სწორედ ისეთი უნარების განვითარებაზეა ორიენტირებული, როგორიცაა მსჯელობა, სწორი და მართებული არგუმენტირება და სხვ.

დისერტანტი ყურადღებას ამახვილებს ისტორიის სწავლებისას გამოყენებულ ღირებულებითი ორიენტირების სამ ძირითად ცნებაზე. ესენია: პატრიოტიზმი, თანასწორობა და ტოლერანტობა. მას მაგალითად მოაქვს აშშ-ს ახლო წარსულის შემდეგი პოლიტიკური მოვლენა: „მის აქტუალობას განაპირობებს შეერთებულ შტატებში ბოლო წლებში მომხდარი მოვლენები. მაგალითად, 2021 წლის 6 იანვარს კაპიტოლიუმში შეჭრა იყო დემოკრატიულ ინსტიტუტებზე თავდასხმა, რაც აქამდე შეერთებული შტატების ისტორიაში არ მომხდარა. მაშინდელმა პრეზიდენტმა, დონალდ ტრამპმა კაპიტოლიუმში შეჭრილი მოქალაქეები „დიად პატრიოტებად“ მოიხსენია [Moore, 2021]. კაპიტოლიუმზე თავდასხმამ დააზიანა დემოკრატია და ამერიკელი ხალხი უთანხმოებამ დაყო [Biden, 2021]. აქედან გამომდინარე, ბაიდენ-ჰარისის ადმინისტრაცია დემოკრატიის ხარისხის გაძლიერებას ისახავდა მიზნად““(ნ.დ.დასახ. ნაშრომი, გვ.1-2).

თუკი ჩვენ, თანამედროვე მიდგომების მიხედვით, ისტორიის სწავლებისას უნარების განვითარებაზე გვაქვს საუბარი, არ მიგვაჩნია მართებული ამ პოლიტიკური ავანტურის საყოველთაო დირეგულაბეობთან დაკავშირება-გათანაბრება. აქვე დავძენთ, რომ დემოკრატიულ სახელმწიფოში, აშშ იქნება ეს თუ საქართველოს რესპუბლიკა, სკოლა თავისუფალია (ყოველ შემთხვევაში თავისუფალი უნდა იყოს) პოლიტიკური კონიუქტურისგან.

ზოგადად, ჩვენი ინტერესის სფერო არის ისტორიის სწავლებაში როგორ მკვიდრდება ღირებულებები და არა ამერიკის, ანდა საქართველოს სახელმწიფოში რა სახის მოვლენებს აქვს ადგილი, ასე მაგალითად, შესავალში ვხვდებით შემდეგი სახის ინფორმაციას:

„2020 წლის 25 მაისს ჯორჯ ფლოიდის მკვლელობა კი რასიზმის, რასობრივი უთანასწორობის გამოვლინებაა“; „შეერთებულ შტატებში მექსიკელი იმიგრანტების ან მექსიკელი ამერიკელების მიმართ დისკრიმინაციის საკითხიც აქტუალურია. განსაკუთრებით აქტუალური დონალდ ტრამპის პირველი საპრეზიდენტო კამპანიის დროს გახდა, როდესაც მისი რიტორიკა ხასიათდებოდა, როგორც რასისტული და ქსენოფობიური“; „გამოქვეყნებული კვლევები ცხადყოფს, რომ ყველაზე მეტი დისკრიმინაციის შემთხვევა მუსლიმების მიმართ არის, რაც განპირობებულია 2001 წლის 11 სექტემბრის ტერაქტით“.(ნ.დ.დასახ. ნაშრომი, გვ.2).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შეხედულებები ყველაზე ცვალებადი რამაა. შეხედულებები მომდინარეობს წარსული გამოცდილებიდან, შეხედულებებზე გავლენას ახდენს უამრავი ფაქტორი, გარემო, რომელშიც აღვიზარდეთ, წრე, რომელშიც ვტრიალებთ, რა გვესმის, რას ვხედავთ, რას ვკითხულობთ. ასე გვიყალიბდება შეხედულებები და დარწმუნებულები ვართ, რომ ეს შეხედულებები უტყუარია. მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს ვხვდებით, რომ მასში რაღაც უნდა შეცვალოთ. ამის გამოსასწორებლად ისტორიას აქვს შესანიშნავი საშუალება-ხერხი: შეკითხვები _ „რატომ“? „რის გამო“? ან „საიდან გამომდინარე?, რომლებზეც პასუხი ხელს უწყობს ყველა სიძნელის ამოხსნას.

საინტერესოა დისერტნტის მიგნება, რომ აშშ-ში არსებობს ალტერნატიული სასწავლო გეგმა: „2019 წლის აგვისტოში „ნიუ იორკ თაიმსმა“ გამოაქვეყნა „პროექტი 1619“, რომელიც ეძღვნება დამოწმებულ აფრიკელებს, რომლებიც პირველად ჩამოიყვანეს ვირჯინიაში. აღნიშნული პროექტი მიზნად ისახავს შეერთებული შტატების ისტორიის ახლებურად გააზრებას.“(ნ.დ.დასახ. ნაშრომი, გვ.4). თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი რამ საქართველოში განათლების რეფორმიდან მოყოლებული არაფერი შექმნილა და არც არის სამწუხაროდ დაგეგმილი.

საინტერესოა ასევე ნინო დონაძის შემდეგი მიგნება: „საკვლევი საკითხის პრობლემად შესაძლებელია მივიჩნიოთ ისიც, რომ ამერიკულ ისტორიის სახელმძღვანელოებში ნაკლებად არის წარმოჩენილი მულტიკულტურალიზმი. ამერიკული საზოგადოება ყველა ერის ხალხისგან ჩამოყალიბდა, ასეთი მრავალფეროვნება უფრო მეტად უნდა იყოს წარმოჩენილი სასკოლო სახელმძღვანელოებში [Hutchins-Viroux, 2009:133]. მართალია, სახელმძღვანელოები გაუმჯობესებულია, თუმცა, მაგალითად, ნაკლები ყურადღება ეთმობა მექსიკელი ამერიკელების ისტორიას, ასევე, სხვა ლათინოამერიკელების, როგორებიც არიან, მაგალითად, კუბელები ან პუერტო-რიკოელები [UnidosUS and Johns Hopkins, 2023:16]. გარდა ამისა, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, პრობლემები ეხება შავკანიანთა ისტორიასაც. ვფიქრობ, სწორედ ამან გამოიწვია ალტერნატიული სასწავლო გეგმების შემუშავება შეერთებულ შტატებში.“(ნ.დ.დასახ. ნაშრომი, გვ.8).

აშშ თავიდანვე მულტიკულტურული იყო და თავად სახელმწიფოც სხვადასხვა კულტურამ ჩამოაყალიბა. ვფიქრობთ დღეს ამერიკაში არსებული მულტიკულტურალიზმი საკამათო თემაა. ამიტომაც იგი სახელმძღვანელოებში ჯეროვნად არ არის გაშუქებული. ნაშრომის მიხედვით

დღევანდელი მულტიკულტურული სახელმწიფოს საუკეთესო მაგალითი ამერიკის შეერთებული შტატებია. აქ განსხვავებული კულტურის მქონე სხვადასხვა ერის წარმომადგენლები გვერდით გვხვდებიან, წარმოაჩენენ საკუთარი კულტურისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს, ერთმანეთს უზიარებენ მათ და ასე თანაცხოვრობენ. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ამერიკის მულტიკულტურალიზმი ორნაირად მოიაზრება: ერთია, სიმბოლურად რომ ვთქვათ, „სასალათე ჯამი“, რომლის შემთხვევაშიც სხვადასხვა კულტურა მეტნაკლებად თანაბარი ზომითაა წარმოდგენილი. ისინი არ კარგავენ საკუთრივ მათთვის დამახასიათებელ ელემენტებს და შენარჩუნებულია ორიგინალური სახით. მეორე მოსაზრებით კი, ამერიკის მულტიკულტურალიზმი განიხილება როგორც „ქვაბი“, სადაც სხვადასხვა კულტურა ერთიანად იყრის თავს, ერთმანეთში ირევა, ერთ მასად იხარშება, კარგავს განმასხვავებელ ნიშნებს და ქმნის სრულიად ახალ – „ამერიკულ კულტურას“. ამ შემთხვევაში, განსხვავებულ კულტურათა იდენტობა იკარგება. იგი ირევა და „ითქვიფება“ სხვა კულტურებში.

დღეს ბევრს საუბრობენ კულტურული მრავალფეროვნების შესახებ და ამ პრობლემამ ბოლო დროს მთელი მსოფლიო მოიცვა. გლობალიზაციის პროცესმა მჭიდროდ დააკავშირა ერთმანეთთან მსოფლიოს ცალკეული რეგიონები და ეს მრავალფეროვნება უფრო თვალშისაცემი გახდა. როგორც ხშირად ამბობენ, მსოფლიო სულ უფრო „პატარავდება“. რამდენადაც ჭრელია საზოგადოება, იმდენად მაღალია კულტურული მრავალფეროვნების დონე. დღევანდელი საზოგადოებებიც, საითაც არ უნდა გავიხედოთ და რომელ ქვეყანასაც არ უნდა შევხედოთ, სულ უფრო და უფრო მრავალფეროვანი ხდება. კულტურული მრავალფეროვნება გულისხმობს როგორც ცალკეულ საზოგადოებაში, ისე მთელს მსოფლიოში არსებული განწყობებისა და დამოკიდებულებების სხვადასხვა სახის გამოვლინებას. დღევანდელი საზოგადოების მთავარი კითხვაა სწორედ ამაში მდგომარეობს: რამდენად „არგია“ კულტურული მრავალსახეობა საზოგადოებრივ წესრიგს და რამდენად ტოლერანტული უნდა იყოს საზოგადოება თანამედროვე კულტურული მრავალფეროვნების მიმართ? კულტურული მრავალსახეობა თანამედროვე ცხოვრების რეალობაა და მას ვერსად გავუქცევით. ამ საკითხის პრობლემატურობის ხარისხი სხვადასხვა ქვეყნებისთვის განსხვავებულია (სხვადასხვა).

რაც შეეხება ტოლერანტობას, მისი გააზრებული გამოვლინება შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც განსხვავებულის დაშვების, ნებართვის ნაცვლად, მავანს შეუძლია მისი აკრძალვა. ისტორიულად, ტოლერანტობა ძირითადად გამოიყენებოდა სახელმწიფო რელიგიასთან დაპირისპირებული შეხედულებების კონტექსტში და აღნიშნავდა დომინანტი რელიგიის წარმომადგენელთა მხრიდან სხვა რელიგიათა არსებობის დაშვებას, თმენას, გაძლებას, მიუხედავად იმისა, რომ ამ უკანასკნელთ უარყოფითად უყურებდნენ, როგორც დაბალი რანგისას, შემცდარს (ერესს) ან სულაც საზიანოს. მეოცე საუკუნიდან, ტოლერანტობის გააზრება გაფართოვდა, მასში გაერთიანდა ურთიერთდამოკიდებულება განსხვავებულ პოლიტიკურ მსოფლმხედველობებს, ასევე ეთნიკური ჯგუფების ტრადიციებს, რელიგიური და სხვა კატეგორიის უმცირესობებს შორის.

ტოლერანტობის პარადოქსი შეჯამებულია **კარლ პოპერის** წიგნში „ღია საზოგადოება და მისი მტრები“, სადაც პოპერი წერს: „მუუზლუდავი ტოლერანტობა მიდის ტოლერანტობის გაქრობისკენ. თუ არატოლერანტებს მუუზლუდავი შემწყნარებლობით მივუდგებით, თუ არ ვართ მზად ტოლერანტული საზოგადოება დავიცვათ არატოლერანტების შემოტევისგან, მაშინ ტოლერანტი და მასთან ერთად ტოლერანტობა განადგურდება.“

დისერტანტი აღნიშნავს: „**სასწავლო დაწესებულებებში რელიგიური შეუწყნარებლობის უფრო ფართო სურათს იძლევა 2016 წელს პროექტის „ტოლერანტობა, რელიგიის თავისუფლებისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის ხელშეწყობა საქართველოში“ ფარგლებში ჩატა-**

რებული კვლევა, რომლის მიხედვით, საჯარო სკოლებში დისკრიმინაციის შემთხვევებსა და რელიგიური ნეიტრალიტეტის დარღვევებს სისტემატური ხასიათი აქვს [მიქელაძე და სხვები, 2016:134].“ (ნ.დ. დასახ. ნაშრომი, გვ.9).

რელიგიური განათლების მოდელი დამოკიდებულია კონკრეტული ქვეყნის რელიგიური ლანდშაფტზე, მის საზოგადოებაში რელიგიის როლსა და ღირებულებაზე, ასევე ქვეყნის ისტორიაზე, პოლიტიკასა თუ საგანმანათლებლო სისტემის სტრუქტურაზე. დასავლეთის ქვეყნებში რელიგიის თავისუფლება კანონმდებლობის დონეზე დაცულია, მაგრამ რეალობაში ზოგჯერ ჯერ კიდევ შესამჩნევია სხვადასხვა სახისა და ხარისხის დისკრიმინაციული მდგომარეობა. მაგ: თუ ქვეყანაში რომელიმე კონფესიას დომინანტური პოზიცია უჭირავს, საზოგადოებრივი ცხოვრება, ზოგადად კულტურა და მათ შორის რელიგიური განათლებაც ამ ერთი გაბატონებული კონფესიის გავლენისგან შეიძლება არ იყოს თავისუფალი. (ნ.ც. „ტოლერანტობა და რელიგიის სწავლება აშშ-ში“).

კვლევის ქრონოლოგიური ჩარჩოები ძალიან ფართოა, როგორც ამერიკის ისტორიის მაგალითზე, ისე საქართველოს ისტორიის შემთხვევაშიც. ნაშრომზე მუშაობისას ჩვენი ყურადღება მიიქცია იმ უმნიშვნელოვანესმა საკითხებმა, რომლებიც წესით უნდა იყოს, მაგრამ რეალურად საერთოდ არ ფიგურირებს მასში. საბჭოთა კავშირის დანგრევიდან ვიდრე 1997 წლამდე, როდესაც ნაშრომში ნახსენებია „საქართველოს კანონი განათლების შესახებ“, საერთოდ არაფერია თქმული პირველ ქართულ ისტორიის სახელმძღვანელოებზე მსოფლიო ისტორიაში. ისინი საბჭოურისგან განსხვავებით, სხვა კონცეპტუალურ მოდელზე, კონკრეტულად – ცივილიზაციურზე აიგო. ამ სიახლემ შეცვალა ისტორიის სწავლებაში ისტორიის დინამიკაზე და ღირებულებებზე მოსწავლეთა წარმოდგენა და წინა პლანზე წამოწია დასავლური ისტორიოგრაფიის ხედვა და ისტორიზმის პრინციპი.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რაც თვალშისაცემია. ნაშრომში ამერიკის საისტორიო განათლება წარმოდგენილია მთლიანად სახელმწიფოს მასშტაბით (უნდა შევნიშნოთ, რომ სხვადასვა შტატებში განათლების კანონმდებლობა სხვადასხვაა, ზოგან მკვეთრად კონსერვატიული და ზოგან ლიბერალური) და ამ თვალსაზრისით ცალკეული შტატების მაგალითებიცაა მოყვანილი, მათ შორის, აშშ-ს თანამედროვე შიდა პოლიტიკის მაგალითები, რაც მთლად გამართლებული არ უნდა იყოს, როდესაც ვხეებით ღირებულებით ორიენტირებს. რაც შეეხება საქართველოში ისტორიის სწავლებას, საერთოდ არაა ნახსენები აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონებში არსებული სახელმძღვანელოებიდან ისტორიის სწავლების მაგალითები, რომლებიც კარდინალურად განსხვავდებიან საისტორიო სწავლებისაგან საქართველოში.

თუ სასკოლო სახელმძღვანელოებში განვიხილავთ ღირებულებებს, უპირველეს ყოვლისა, ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ღირებულებები უნდა წამოვწიოთ წინა პლანზე, რა თქმა უნდა, ზოგადსაკაცობრიო დემოკრატიულ ღირებულებებთან ერთად. ამ მხრივ ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და საქართველოს შორის დიდი განსხვავებაა, რაც ვლინდება ამ სახელმწიფოთა ჩამოყალიბებისა და განვითარების პლასტზე და მათ დღევანდელ მდგომარეობაზე: ერთი ზე-სახელმწიფოა, ხოლო მეორე კი ტრანზიტულ პერიოდში მყოფი განვითარებადი სახელმწიფო. ამიტომ ჯობდა, ძირითადი ყურადღება გამახვილებულიყო ამ სახელმწიფოთა შედარებაზე პერიოდიდან, როდესაც საქართველოში რეალურად დაიწყო განათლების რეფორმა (1998 წლიდან დღემდე. განათლების რეფორმის ამერიკული ანალოგი) და განხილულიყო ამერიკასა და საქართველოში დემოკრატიული ღირებულებების დამკვიდრება ისტორიის სწავლების გზით. გვემსჯელა ასევე მის წარმატებებსა თუ წარუმატებლობაზე, გარკვეული ხელისშემშლელ გარემოებებზე, რაც სინამდვილეში დღესაც ცხარე მსჯელობის საგანია.

ნაშრომში ზოგადად, გამახვილებული არაა ყურადღება იმ მიზეზებზე, რომლებიც აღმოცენდა სსრკ-ს დაშლის შემდეგ და რამაც საშუალება არ მისცა ახლად დაბადებულ დემოკრატიულ სა-

ხელმწიფოს – საქართველოს, რომ ჩამოყალიბებინა განათლების ისეთი ეროვნული დოქტრინა, სადაც გაწერილი იქნებოდა თითოეული საგნის და მათ შორის ისტორიის სწავლების მიზანი, ამოცანები, ფუნქცია და ღირებულებითი ორიენტირები. სამწუხაროდ ეს საქმე დღემდე არაა გაკეთებული.

რაც შეეხება პატრიოტიზმის თემას ამერიკის ისტორიაში, ვრცელადაა მოთხრობილი მაგალითებითურთ, რა კონკრეტული მიზნები ჰქონდათ და ამოძრავებდათ აშშ-ს მესვეურთ, რომ პატრიოტიზმის გრძნობა ჩამოყალიბებულიყო ამერიკის მოსახლეობაში. მოტანილია წყაროები პოლიტიკური, იდეოლოგიური თუ სამხედრო კუთხით. განსხვავება იმაშია, რომ ამერიკა დაარსებიდანვე სუვერენული სახელმწიფოა. ამიტომაც სახელმწიფოებრივი პატრიოტიზმის განვითარებაზე ზრუნავდნენ ამერიკის ხელისუფალნი და იდეოლოგები. საქართველოს შემთხვევაში, სამწუხაროდ დიდი ხანი გვქონდა სახელმწიფოებრიობის წყვეტა. ამიტომ ჩვენში ისტორიული განათლების მთავარი ამოსავალი წერტილი იყო სამშობლოსადმი, ქვეყნისადმი და არა სახელმწიფოსადმი პარტიოტული გრძნობის გაღვივება, ჩამოყალიბება და განვითარება. სწორედ ამამდირეული განსხვავება ამ ორ სახელმწიფოს შორის.

ნაშრომში ასევე გამოკვეთილია თანასწორობის სულისკვეთებით აღზრდა და რელიგიური ტოლერანტობის გაღვივება. რა თქმა უნდა, ამ ღირებულებების ჩამოყალიბებაზე მოქმედებს სახელმწიფოში არსებული პოლიტიკური რეალიები და ეს პირდაპირ აისახება საზოგადოებრივი ნორმების ჩამოყალიბებაზე.

თანასწორობა გულისხმობს პრინციპს, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოში ყველა მოქალაქეს, რომელი ეთნიკური ჯგუფისა და რელიგიური მიმდინარეობის წარმომადგენელიც არ უნდა იყოს ის, არ ეზღუდება საკუთარი ღირებულებები და მსოფლმხედველობა და თანაბარი პოლიტიკური უფლებებით სარგებლობს.

მაგრამ ადამიანი, რა რწმენის მიმდევარიც არ უნდა იყოს იგი, უნდა იწყნარებდეს სხვა ადამიანს მისი კონფესიითურთ, რომელსაც შეიძლება არ იზიარებდეს, უპირისპირდებოდეს, მეტიც, ძირშივე უარყოფდეს. თუ სხვა რწმენის შეუწყნარებლობა ადამიანის პირადი საქმეა, სხვა რწმენის ადამიანის შეწყნარება საზოგადოებრივი საქმეა. ამას მხარს უჭერს ქვეყნის კონსტიტუცია.

ნაშრომის დასკვნით ნაწილში გადმოცემულია თეორიული მსჯელობები და დისერტანტის პრაქტიკული გამოცდილება. ის გვთქვამს, რომ მისი პრაქტიკული გამოცდილება დაკავშირებულია მსოფლიო მოქალაქის აღზრდის პროცესთან. აქ რაღაც უზუსტობასთან გვაქვს საქმე, ვინაიდან საქართველოში ისტორიული განათლება და ღირებულებები ემსახურება და უცილობლად უნდა ემსახურებოდეს ქართული სახელმწიფოს ერთგული და პასუხისმგებელიანი მოქალაქის აღზრდას და ჩამოყალიბებას. აქვე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია იმ კატეგორიის მსოფლიო მოქალაქის აღზრდაზე ზრუნვა, როგორიც ჩამოყალიბებული აქვს ვაჟა ფშაველას ჯერ კიდევ 100-ზე მეტი წლის წინ პუბლიცისტურ ნაშრომში „კოსმოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი“.

დისერტანტს ძალიან დიდი სამუშაო აქვს ჩატარებული, რაც კარგად ჩანს დისერტაციის თავებში და გამოყენებულ მრავალფეროვან ლიტერატურაში. თუმცა არის კონკრეტული უზუსტობები თემის განვითარებაში. აღნიშნული ნაშრომი ნამდვილად ძალიან საინტერესოა და შეიცავს ბევრ საკამათო საკითხს. ვფიქრობთ, რომ სამომავლოდ ავტორი გააგრძელებს აღნიშნულ ნაშრომზე მუშაობას და უფრო დამაჯერებელ დასკვნებს შემოგვთავაზებს ნაშრომის წიგნად გამოცემისას.

საბოლოოდ, შეფასების კუთხით, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ნაშრომის მთავარი შედეგებია:

- აშშ-ში ისტორიის სწავლება კვლავ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ღირებულებების დამკვიდრებაში, თუმცა საჭიროებს მეტი აქცენტის გაკეთებას თანასწორობაზე და მულტიკულტურალიზმზე;

- საქართველოში სასწავლო გეგმები და სახელმძღვანელოები საჭიროებს გადახედვას მეტი მრავალფეროვანი დავალებებისა და ცოდნა-გაცნობიერება, უნარებზე ორიენტირებული აქტივობების ჩასმის გზით;

- ღირებულებების გადაცემა სწავლებაში გადამწყვეტია არა მხოლოდ სახელმძღვანელოები, არამედ მასწავლებელთა მომზადებაც;

ნაშრომის ძლიერი მხარეებია:

- თემის სიახლე, წყაროთა სიმდიდრე და შედარებითი ანალიზის სიღრმე;
- მცირე შენიშვნები შეეხება ღირებულებებისა და შეხედულებების საკითხს ამერიკასა და საქართველოში, მათ შორის განსხვავებებს; საქართველოში ისტორიის სწავლების მასალების უფრო დეტალურად წარმოჩენისა და რეკომენდაციების კონკრეტიზაციის საჭიროებას.

საბოლოოდ, გვინდა დავასკვნათ, რომ ღირებულებების დამკვიდრება ნებისმიერ საზოგადოებაში კონკრეტულ პერიოდს და ამა თუ იმ საზოგადოების განვითარების პერსპექტივაზეა დამოკიდებული. რა თქმა უნდა, დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ კუთხით ტრადიციებსა და წეს-ჩვეულებებს, რომლებიც საფუძველშივე ახდენენ გავლენას ღირებულებების დამკვიდრებაზე. რთულია, მოვნახოთ საერთო მახასიათებლები ისეთ დიდ და განვითარებულ ქვეყანას, როგორიცაა აშშ და საქართველოს შორის როგორც ისტორიის განათლების, ისე ღირებულებების დამკვირების კუთხით. ერთი რამ ცხადია, რომ ისტორიის სწავლებაში შესაძლებელია აშს-ს საუკეთესო მიღწევების გადმოღება.